

LITERATURA:

- Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika, Matica Hrvatska — Matica Srpska, Zagreb — Novi Sad 1967, »Zora«
- R. Filipović i dr., Englesko-hrvatski rječnik, »Zora« Zagreb 1955.
- M. Drvodelić, Englesko-hrvatsko-srpski rječnik, »Školska knjiga«, Zagreb 1962.
- A. B. Кунин, Англо-русский фразеологический словарь, Изд. »Советская энциклопедия«, Москва 1967.
- Adamović, Francusko-hrvatski rječnik, St. Kugli, Zagreb 1924.
- Фразеологический словарь русского языка, под редакцией А. И. Молоткова, Москва 1967.
- Французско-русский фразеологический словарь, под редакцией Я. И. Рецкера, Государственное издательство иностранных и национальных словарей, Москва 1963.
- B. Grujić, Standardni rječnik francusko-hrvatskosrpski i srpskohrvatsko-francuski, »Obod«, Cetinje 1965.
- B. Grujić i J. Zidar, Standardni rečnik nemačko-srpskohrvatski i srpskohrvatsko-nemački, »Obod«, Cetinje 1973, 17. izdanje
- Немецко-русский фразеологический словарь, под ред. Малиге-Клашпенбах и К. Агрикола, Москва 1975.
- F. Poljanec i S. M. Madatova-Poljanec, Rusko-hrvatski rječnik, III izdanje, »Školska knjiga«, Zagreb 1973.
- В. Даль, Толковый словарь живого великорусского языка, Государственное издательство иностранных и национальных словарей, Москва 1955.
- Толковый словарь русского языка, под редакцией Д. Н. Ушакова, Огиз, Москва 1935.
- N. Zingarelli, Vocabolario della lingua italiana, settima edizione, N. Zanichelli editore, Bologna 1950.
- E. De Felice — A. Lupo, Dizionario della lingua e della civiltà italiana contemporanea, Palumbo 1974.
- M. Deanović, Talijansko-hrvatski rječnik, St. Kugli, Zagreb 1942.
- M. Deanović—J. Jernej, Hrvatskosrpsko-talijanski rječnik, II izdanje, »Školska knjiga«, Zagreb 1963.

Miho Skljarov

FUNKCIONALNE JEDINICE

Jedan od osnovnih problema u nastavi stranih jezika je još uvijek odnos teorije i prakse. Pod teorijom se obično razumijeva upoznavanje učenika s teoretskim znanjem iz oblasti jezika — fonetskim, fonološkim, morfološkim, sintaksnim, jdenom riječju, s jezičnim sustavom stranog jezika, a pod praksom — praktično vladanje učenika stranim jezikom. Suvremena metodika nastave stranih jezika postavlja taj problem nešto drukčije i govori o teoretskom upoznavanju učenika s funkcioniranjem jezičnog sustava i o praktičnom upoznavanju učenika s funkcioniranjem jezičnog sustava, tj. o usvajanju govora na stranom jeziku, koje se bazira na postupnom usvajanju jezičnog sustava.

Da bi se mogli koristiti stranim jezikom kao sredstvom komunikacije, učenicima nije neophodno da poznaju način funkcioniranja jezika kao sustava. Oni ne moraju biti upoznati s elementarnim jednicama koje leže u osnovi tog sustava (fonemima, morfemima, leksemima, gramemima i sintagmemima), oni ne moraju poznavati zakone na osnovi kojih se elementarne jezične jedinice povezuju u složene jezične cjeline (strukture, jezične modele), ne treba da znaju kako se pojedine riječi sklanjaju po padežima, kako se tvori koji glagolski oblik, kada se i zašto upotrebljava određeno glagolsko vrijeme: prezent, futur itd., jednom riječju, oni ne moraju posjedovati teoretsko znanje, poznavati gramatiku stranog jezika.

Materinski jezik usađen je u svijest učenika kao čvrsto određen jezični sustav jer inače ne bi mogao služiti kao sredstvo komunikacije. Jezični sustavi materinskog i stranog jezika imaju mnogo dodirnih točaka i na logičkom i na izražajnom planu. Analogne logičke jedinice prenose se iz jednog jezika u drugi različitim jezičnim sredstvima. Ta jezična sredstva organiziraju se i u drugom jeziku kao funkcionalne jedinice koje vrše različite sintaksno-semantičke funkcije u procesu komunikacije. Logična povezanost različitih odnosa objektivne stvarnosti pomaže da se funkcionalne jedinice povezuju u cjelovit sustav. Funkcionalne jedinice intuitivno se povezuju u jezični sustav prvenstveno na osnovi analogije i kontrasta. Ukoliko je sistematičnost usvajanja funkcionalnih jedinica veća, utoliko je i intuitivno ovlađivanje jezičnim sustavom brže. Ako u osnovi učenja stranog jezika leži jezični sustav stranog jezika, strani će se jezik brže naučiti. Najbrže će se pak on usvojiti ako se sustav stranog jezika usvaja na kontrastivnom planu u odnosu prema jezičnom sustavu materinskog jezika učenika. Iz toga proizlaze tri osnovne postavke za usvajanje stranog jezika. Prvo, u jezičnom sustavu stranoga jezika treba odrediti elementarne jezične jedinice koje vrše različite sintaksno-semantičke funkcije u procesu komunikacije, označavajući postojanje nekog predmeta, radnje, vršioca radnje, mjesto i način radnje, zbivanje, stanje itd. Takve jedinice nazivamo funkcionalnim jedinicama. Drugo, funkcionalne jedinice treba postupno usvajati po točno određenom planu, u osnovi kojeg leži sustav stranog jezika. Treba slijediti ne samo leksičku već i gramatičku (morfološko-sintaksnu) postupnost usvajanja funkcionalnih jedinica tako da se one u svijesti učenika u procesu usvajanja sve više formiraju u cjelovit jezični sustav stranog jezika. I treće, ta sustavnost pri usvajanju funkcionalnih jedinica, koja se bazira na jezičnom sustavu stranog jezika, organizira se tako da se ni u jednom momentu ne zanemare ekvivalentne funkcionalne jedinice u materinskom jeziku.

Pri usvajanju novog jezika materinski se jezik ne može tretirati kao da uopće ne postoji te kao da se strani jezik usvaja kao jedini jezik kojim učenik vlada. Strani se jezik usvaja na kontrastivnom planu, što znači da se pri usvajanju jezičnog sustava stranog jezika pomoću različitih funkcionalnih jedinica koje čine građevni materijal u izgradnji jezičnog sustava obvezatno vodi briga o ekvivalentnim funkcionalnim jedinicama u materinskom jeziku. Ekvivalentne funkcionalne jedinice u materinskom jeziku vrše različit utjecaj na usvajanje funkcionalnih jedinica stranog jezika — pozitivan, neutralan i negativan — i na usvajanje samih funkcionalnih jedinica i na izgradnju jezičnog sustava stranog jezika; mi govorimo o interferenciji materinskog jezika, o negativnom i pozitivnom utjecaju materinskog jezika. Za nastavu stranog jezika važno je lučenje funkcionalnih jedinica i na planu stranog jezika, i na planu materinskog jezika — kako bi nastavnik u svakom momentu nastave na kontra-

stivnom planu mogao sagledati upotrebu funkcionalne jedinice u stranom jeziku i upotrebu adekvatne funkcionalne jedinice u materinskom jeziku te uočiti njihovo semantičko, fonetsko, gramatičko (i eventualno stilističko) podudaranje i razlikovnost.

Od čega se sastoje pojedine funkcionalne jedinice i kakve osnovne sintaksne funkcije vrše u jeziku? Da bismo tu definiciju što preciznije objasnili osvrnut ćemo se s nekoliko riječi na pojam gramatičke kategorije. Te se kategorije obično dijele na morfološke kategorije i sintaksne kategorije. Neki lingvisti dijele gramatičke kategorije na leksičko-morfološke, morfološke, morfološko-sintaksne i sintaksno semantičke kategorije.

Prema Isačenk¹ morfološke se kategorije dijele na morfološke kategorije višeg reda (to su vrste riječi koje se katkad nazivaju i leksičko-morfološke kategorije) i na morfološke kategorije nižeg reda, koje služe za tvorbu pojedinih vrsta riječi i oblika riječi, a to su: kategorija roda, kategorija broja, kategorija padeža, kategorija lica, kategorija vremena, kategorija vida (aspekt — trajni, svršeni učestali), kategorija stanja (genus — aktiv, pasiv), kategorija načina (modalnosti — indikativ, imperativ, kondicional), kategorija živog — neživog, kategorija određenosti—neodređenosti. Kategorije višeg reda određuju se pomoću kategorija nižeg reda i ne mogu postojati u jeziku izvan njih, tj. ne mogu postojati u jeziku ako nisu određene kategorijama nižeg reda. To znači da se svaka imenica, pridjev, glagol itd. kao kategorija višeg reda moraju odrediti kategorijama roda, broja, padeža itd. i da izvan tih kategorija u jeziku ne mogu postojati. U našem jeziku imenice su određene s tri kategorije (rod, broj, padež), u engleskom samo s dvije (rod, broj). Glagoli su u svim jezicima određeni najvećim brojem kategorija.

Sintaksne se kategorije također mogu podijeliti u sintaksne kategorije višeg reda i sintaksne kategorije nižeg reda. Sintaksne kategorije višeg reda vrše nominativnu funkciju, funkciju obraćanja i saopćenja, sintaksne kategorije nižeg reda pokazuju odnos među riječima koje vrše gore spomenute funkcije. U sintaksne kategorije višeg reda spadaju sveze, rečenice, tekst. Sveze kao i riječi nazivaju predmete, svojstva radnje, tj. imaju u jeziku nazivnu, nominativnu funkciju. Rečenice i tekst saopćavaju o nečemu, imaju u jeziku funkciju saopćavanja — komunikativnu funkciju.

U sintaksne kategorije nižeg reda spadaju kategorija subjekta, kategorija predikata, kategorija objekta, kategorija atributa i advrebne kategorije.² Kategorije nižeg reda pokazuju različite odnose među riječima i u rečenici. Kategorija subjekta označava vršioca radnje ili predmet na koji se nešto odnosi. Kategorija predikata obično naziva radnju ili označava što se o subjektu govori. Osnovna funkcija kategorije objekta je ukazivanje na predmet povezan s nekom radnjom ili s drugim predmetom (pisati bratu, pismo bratu). Osnovna funkcija kategorije atributa je poblize označavanje predmeta (bratovo pismo, prvo pismo). Osnovna funkcija adverbni oznaka je ukazivanje na mjesto, način, vrijeme, namjeru, uzrok itd. obavljanja neke radnje (pisati na ploči pisati lijepo). Kategorije subjekta i predikata povezane su za rečenicu. Kategorija objekta, kategorija atributa i adverbna kategorija svojstvene su ne samo rečenici već i svezama. Objektu funkciju vrše riječi: pismo, bratu, olovkom u svezama: pisati pismo, pisati bratu, pisati olovkom; atributnu funkciju vrše

¹ Исаченко: Грамматический строй русского языка.

² U članku se daje pregled sintakasnih kategorija koje se odnose na temu.

riječi: brata, bratovo, prvo u svezama: pismo brata, bratovo pismo, prvo pismo; adverbnu funkciju vrše riječi: olovkom, na ploči, radi zabave u svezama: pisati olovkom pisati na ploči, pisati radi zabave.

Ako se sintaksna kategorija odnosi ne na jednu, već na niz riječi koje imaju slično leksičko značenje, npr. nazivi oruđa, nebeska tijela, glagoli kretanja, glagoli govorenja itd., govorimo o semantičko-sintaksnim kategorijama.

Prema tome, gramatičke kategorije višeg reda (riječi, sveze, rečenice, tekst) koje vrše u jeziku različite semantičko-sintaksne funkcije nominacije, obraćanja, komunikacije i istupaju u govoru samostalno ili skupa s drugim adekvatnim kategorijama (složene riječi, složene sveze, složene rečenice) osnovni su oblici govora koji samostalno funkcioniraju kao dijelovi jezičnog sustava i zovu se funkcionalne jedinice.

Često se imenice definiraju kao riječi koje imenuju živa bića i stvari, tj. vrše nominativnu funkciju. Ali pojam nominativnosti proteže se daleko izvan područja imenica, tako da danas pod nominacijom ili nominativnom funkcijom razumijevamo imenovanje, nazivanje općenito, i stvari, i pojava, i svojstva radnji i stanja. U Simeona čitamo: »nominativno značenje — osnovno izravno značenje riječi koje je neposredno upravljeno na predmete, pojave, radnje i svojstva stvarnosti, uključujući i unutrašnji život čovjeka, te izražava njihovo društveno shvaćanje; npr. »bijel« u značenju »boje snijega ili krede«³ Prema tome, nominativna funkcija nije vezana samo uz imenice već i uz ostale vrste riječi, a s druge strane imenice — u svezi i rečenici — ne vrše samo funkciju nominacije, već uz nju i funkciju atribucije, objektnu i adverbnu funkciju.

Funkcija nominacije ili nominativna funkcija izražava se korijenom riječi. Korijenom riječi označavaju se različiti pojmovi objektne stvarnosti. Uz korijenski morfem riječi imaju različite afikse (prefikse, sufikse i fleksije), koji opredjeljuju riječ kao jednu od mogućih vrsta riječi (imenica, pridjev, glagol itd.) i time je uvrštavaju u jezični sustav jezika koji omogućava da se pomoću tih riječi imenuju različiti predmeti, radnje, svojstva, odnosi itd. Tako imenice nazivaju predmete, pridjevi nazivaju svojstva, brojevi nazivaju količinu itd. Promjenljive vrste riječi osim funkcije nazivanja »nominacije« koja se obično izražava nominativnim ili infinitivnim oblikom tih riječi, ostalim svojim oblicima ukazuju na druge semantičko-sintaksne odnose u kojima se te riječi mogu nalaziti.

Imenice u našem jeziku spadaju u promjenljive vrste riječi. Čista nominacija — nazivanje nekog predmeta vrši se kod imenica isključivo nominativnim oblikom (jednine i množine). Svi ostali oblici imenice u kosim padežima uz nominativnu funkciju vrše i različite druge sintaksne funkcije — objektne, atributne i adverbne. Sintaksne funkcije imenice određuju se padežnim nastavcima ili padežnim nastavcima i prijedlozima u svim slučajevima u kojima uz imenicu stoji i prijedlog. Stoga prijedlog i padežni nastavak smatramo jedinstvenim gramatičkim pokazateljem sintaksne funkcije koji, povezan s nepromjenljivim dijelom riječi, izražava različite sintaksne odnose. Tako imenica »zid« u nominativu imenuje predmet »zid«. Ista imenica u lokativu s prijedlogom »na« (ili »u«) na zidu, u zidu, označava mjesto gdje se neki predmet nalazi ili neka radnja obavlja i uz to se imenuje sam predmet na kojem se

³ R. Simeon: Rječnik knj. I, str. 937.

nešto nalazi ili neka radnja obavlja. Prijedlozi »na, u« i lokativni nastavak »-u« s korijenom »zid« izražavaju mjesne odnose. Tako mjesni odnosi u jednom slučaju mogu biti izraženi samim korijenom riječi, npr. kod priloga mjesta (ovamo, gore, lijevo itd.) i u drugom slučaju prijedlogom i padeškim nastavkom koji se vežu uz imenice s određenom semantikom: na zidu, u moru, na ramenu, u ruci. Prijedlozi »na«, »u« i lokativni nastavak »-u« nisu u sintaksnom smislu jednoznačni. Oni, povezani uz imenice s različitim semantičkim značenjem, mogu izražavati različite sintakсно-semantičke odnose: načinske — u brzini, u nesreći; vremenske — na odmoru, na putu itd. Imenica »kiša« s prijedlogom »po« u lokativu »po kiši« može uz nominativno značenje izražavati i vremenske ili načinske odnose, a imenica »sreća« s prijedlogom »od« u genitivu »od sreće« uzrok, razlog čega. Tako se i instrumentalnom »zidom« — bez prijedloga — označava mjesto kretanja, a adverbijaliziranim instrumentalima »danju, zorom« vrijeme zbivanja — kada.

Prema tome, različite oblike imenica treba smatrati različitim funkcionalnim jedinicama koje vrše različite semantičko-sintaksne funkcije u jeziku te ih kao samostalne funkcionalne jedinice i prezentirati učenicima. Iz toga proizlazi da se u nastavi stranih jezika pojedini oblici imenica ne daju kao paradigma imenice, već da se učenici sa svakim pojedinim oblikom imenice upoznaju posebno kao s pojedinom funkcionalnom jedinicom. (Nešto kasnije pokazat ćemo da svi oblici imenice nisu u jednakoj mjeri samostalni te kao funkcionalne jedinice istupaju ili samostalno ili u svezama.)

S druge strane i prijedlog i imenicu smatramo jednom sintakсно-semantičkom cjelinom te ih ne prezentiramo učenicima kao dvije posebne samostalne cjeline, već kao jednu funkcionalnu jedinicu.

Ovdje treba spomenuti da, za razliku od nastavka koji ima isključivo gramatičku funkciju, prijedlog u našem jeziku zadržava svoje leksičko značenje koje u pojedinim slučajevima može biti više ili manje formalizirano. Tako dok za oznaku mjesta ili vremena prijedlog zadržava svoje leksičko značenje: prije podne (gen.) poslije podne (gen.), u stolu (lok.), na stolu (lok.), u ostalim se adverbnim i objektnim odnosima upotreba prijedloga i u našem jeziku više ili manje formalizira i potčinjava semantičko-sintakсноj normi upotrebe prijedloga u pojedinim semantičkim grupama riječi, npr.

uzimati na kredit (na otplatu, na vjeru)

*uzimati u kredit (u dug, u najam)

*uzimati za kredit (za gatov novac, za marke).

Oblici sa zvjezdicom u našem jeziku nisu iskorišteni iako se ne protive sintakсно-semantičkoj normi našeg jezika što se vidi iz primjera u zagradama, a što opet ne znači da u nekom drugom jeziku upravo ovi oblici ne mogu biti iskorišteni (брать в кредит, dare a credito, vente à crédit).

Budući da prijedlog i imenica čine jednu funkcionalnu jedinicu, treba ih kao takve — kao jednu funkcionalnu jedinicu i prenositi iz jednog jezika u drugi:

od jutra	since morning	vom Morgen	с утра
u jutro	in the morning	am Morgen	утром
na sreću	zum Glück	par bonheur	к счастью
u lov	auf die Jagd	a la chasse	на охоту

Odvajanje tih dvaju dijelova — imenice i prijedloga — jednog od drugog, te upoznavanje učenika samo s besprijedloškim dijelom i pretvaranje ovoga u nominativni oblik nosi u sebi elemente transformacije, sistematizacije i generalizacije, tj. prevodi jezični materijal sa sasma praktičnog — govornog plana na teoretski — gramatičko-leksički plan. Do tog odvajanja na određenom stupnju učenja jezika mora doći, samo je delikatno pitanje kad se to odvajanje provodi, tj. kada dolazi do pomicanja s praktičnog na teoretski plan. Odgovor na to pitanje ne može biti jednoznačan jer on zavisi od čitavog niza faktora, kao što su: dob učenika, stupanj učenja jezika (početni, srednji), fizionomija škole, predznanje učenika itd. Jedno je sigurno da prerano cijepanje funkcionalnih jedinica na sastavne elemente više škodi nego koristi nastavi jezika i da ovdje treba posupati vrlo oprezno. Tako je s našeg stanovišta štetno preuranjeno izdvajanje i jednoznačno prevođenje pojedinih prijedloga, npr. »auf« znači »na«, »zu« znači »k«, »aus« znači »iz«, itd., jer u različitim sintaksno-semantičkim grupama riječi često nije osnovni kriterij za upotrebu pojedinih prijedloga leksičko značenje prijedloga, već normativni uzus upotrebe pojedinih prijedloga u tim grupama.

Tako, na primjer, iako se u našem i ruskom jeziku značenje pojedinih prijedloga podudara gotovo u 95% slučajeva, a njihova funkcionalna upotreba u pojedinim semantičko-sintaksnim grupama u preko 80% slučajeva, onih 20%, gdje se upotreba ne podudara, a koji su istodobno prosječno najfrekventniji, zadaje našim učenicima toliko poteškoća da je za njih upotreba prijedloga u ruskom jeziku najteže poglavlje u praktičnom ovladavanju tim jezikom. U ruskom jeziku se naime kaže:

ići u lov	идти на охоту	na moju adresu (reći što)	в мой адрес (сказать)
otići na dopust	уйти в отпуск	na novu adresu (napisati)	по новому адресу (написать)
otputovati u domovinu	уехать на родину	djevojka s naočalima	девушка в очках

Pogledajmo s koliko se različitih prijedloga u različitim sintaksno-semantičkim cjelinama može prevesti na naš jezik ruski prijedlog »по«:

niz tok	по течению	stručnjak za naftu	специалист по нефти
prema zaslugi	по заслугам	iz rastresenosti	по рассеяности
preko pošte	по почте	zbog nepažnje	по недосмотру
od nevolje	по нужде	poslije svršenog	по окончании работы ⁴
do pasa	по пояс	rada	
razilaženje u ideološkim pitanjima	расхождение по идеологическим вопросам		
materijali o rezultatima rasprave	материалы по итогам обсуждения		

Evo i primjera s kakvim se sve njemačkim prijedlozima u različitoj semantičko-sintaksoj upotrebi može prevesti naš prijedlog »na«:

na ulici	auf der Straße	na prvi znak	beim ersten Wink
na prozoru	am Fenster	na tvoj način	nach deiner Weise
na vrijeme	zur rechten Zeit	naočigled sviju	vor aller Augen

⁴ Gornji primjeri s »по« prema: Poljanec, Rusko-hrvatskosrpski rječnik, Zagreb 1962.

na nebu	im Himmel	ići na neprijatelja	gegen den Feind ziehen
na silu	mit Gewalt	žaliti se na što	über etwas klagen, itd. ¹

Prema tome, kad imenica i prijedlog u stranom jeziku čine jednu funkcionalnu jedinicu, treba ih dati učenicima kao jednu cjelinu i, ako treba, prevesti ekvivalentnom funkcionalnom jedinicom na materinji jezik, a ne razbijati na prijedlog i imenicu i prevoditi adekvatnim prijedlogom i imeničkim oblikom:

к обеду (вернуться)	do ručka (vratiti se)
к берегу (бежать)	prema obali (trčati)
к празднику (сберечь)	za praznik (sačuvati).

Tek kad su učenci usvojili određeni broj adverbnih oznaka izraženih »imenicom plus prijedlog« u raznim semantičko-sintaksnim cijelinama, može doći do ove raščlambe:

značenje semantičko-sintaksne grupe	
VREMENSKO ZNAČENJE. Ruski prijedlog »k« uz neke imenice u izražavanju vremenskih značenja ekvivalentan je našim prijedlozima »do«, »na«.	вернуться к обеду закончить к лету явиться к вечеру
MJESNO ZNAČENJE. Ruski prijedlog »k« uz neke imenice u izražavanju prostorno-objektnih značenja ekvivalentan je našem prijedlogu »prema«.	бежать к берегу ехать к городу ползти к обрыву
ZNAČENJE CILJA. Ruski prijedlog »k« uz određene imenice u izražavanju cilja s kojim se neka radnja vrši ekvivalentan je našem prijedlogu »za«.	подготовиться к выступлению сберечь к празднику приготовить к продаже ⁶

Danas je, zahvaljujući najnovijim psihološkim istraživanjima, u metodici nastave opće prihvaćena misao da učenici ne usvajaju funkcionalnu jedinicu kao riječ u nominativnom obliku te da zatim od te nominativne jedinice transformacijom tvore vremensko-nominativne, vokativno-nominativne i druge funkcionalne jedinice: škola, škola+do+e = do škole, škola+u+i = u školi, škola+sa+om = sa školom itd. već da su sve to funkcionalne jedinice iste semantičko-sintaksne razine, koje učenici usvajaju u gotovom obliku pa im je stoga sve te funkcionalne jedinice potrebno u gotovom obliku dati. To znači da učenike treba upoznati ne s jednom funkcionalnom jedinicom i izvjesnim pravilima transformacije te jedinice, već s nizom jednako samostalnih funkcionalnih jedinica:

⁵ Ristić, Kangrga: Rečnik hrvatskosrpskog i nemačkog jezika, Beograd, 1928.

⁶ Грамматика русского языка, Изд. АН СССР, Москва 1954, т. I, ч. II, стр. 359.

- škola (nominativna funkcija)
- u školi (mjesno-nominativna funkcija)
- radi škole (namjerno-nominativna funkcija) itd.,

iz kojih će učenici na osnovi funkcionalnih jedinica, zamjenjujući jedne funkcionalne jedinice drugima s jednakom semantičko-sintakskom upotrebom, sami intuitivno uočiti osnovne zakone transformacije, koji omogućuju da pojedine leksičke jedinice istupaju kao različite funkcionalne jedinice. To znači, ako smo učenicima dali ove funkcionalne jedinice:

škola	u školi	iz škole	
knjiga	u knjizi		zbog knjige
klupa		iz klupe	zbog klupe
	u sobi	iz sobe	zbog sobe
	u torbi		zbog torbe

a nismo ih upoznali s funkcionalnim jedinicama u praznim poljima, oni će sami na osnovi analogije popuniti prazna polja i proizvesti funkcionalne jedinice koje prije toga nisu čuli od nastavnika te koje, prema tome, prvi put upotrebljavaju u svom govoru. Bitno je ovdje naglasiti da je učenik sposoban stvoriti novu funkcionalnu jedinicu na osnovi analogije samo u slučaju ako i po vertikalnoj i po horizontalnoj osnovi poznaje već dovoljan broj funkcionalnih jedinica koje mu omogućuju ovaj stvaralački proces u stranom jeziku.

Imenica u nominativu uvijek se tretira kao funkcionalna jedinica. Kad imenica kao funkcionalna jedinica stoji u nominativu, ona ima nominativnu funkciju. Rjeđe u našem jeziku nominativni oblik imenice ima vokativnu funkciju. Vokativnu funkciju ima obično vokativni oblik imenice (brat, Marija, o brate, o Marijo). U kosim padežima imenica s prijedlogom ili bez njega često istupa kao funkcionalna jedinica u različitim adverbno-nominativnim funkcijama i ima različito semantičko-sintaksko značenje kao:

- prostorno-mjesno značenje: na selu: u mreži, pod vodom, pred vratima;
- vremensko značenje: u zoru, poslije izbora, uoči rođendana, prije početka;
- značenje svrhe i cilja: po vodu, radi posla, u znak (protesta),
- uzročno značenje: od straha, od stida, zbog nepažnje, zbog praznika;
- načinsko značenje: bez motora, (jednom) rječju, s nožem, bez zastoja, s prelazom;
- značenje mjere: oko kilometar, u tri koraka, za dva puta;
- dopusno značenje: usprkos poteškoćama, bez obzira na (neuspjeh);
- uvjetno značenje: u slučaju (napada), uz (najbolju) želju.

Rijetko se kao samostalna funkcionalna jedinica upotrebljava imenica u kosom padežu s prijedlogom ili bez prijedloga u objektnoj ili atributnoj funkciji. U objektnoj i atributnoj funkciji najčešće istupa imenica u svezi (skupu

riječi): pismo bratu, pismo za brata, pismo brata, pisati bratu, pisati s bratom. Kao funkcionalna jedinica imenica s prijedlogom u objektnoj funkciji najčešće ima ova značenja:

1. deklarativno značenje: o studentima, o turistima, o tjelovježbi, oko premije, oko prevoza, oko dočeka itd. (Deklarativnim glagolima nazivamo glagole govorenja i mišljenja. Takvi glagoli mogu se lako ispustiti, a da imenice uz prijedlog u objektnoj funkciji koje stoje uz te glagole sačuvaju puno značenje.)

2. značenje adresata: za selo, za neplivače, učenicima, hajdukovcima

3. oznaku sredstva i načina radnje: bez alata, bez znanja i novaca, ognjem i mačem. Istina, u takvim objektno-adverbnim funkcijama imenica kao funkcionalna jedinica susreće se prilično rijetko.

Još su rjeđi slučajevi upotrebe imenice u kosim padežima kao funkcionalne jedinice u atributno-nominativnoj funkciji. Ovdje možemo spomenuti upotrebu kao — označavanje predmeta po naličju ili po nepostojanju nekog svojstva: s ilustracijama, bez naslova, bez imena, bez pasoša itd.

Osim imenica kao funkcionalne jedinice istupaju i druge supstantivizirane vrste riječi, zatim zamjenice, priloz i pojedini glagolski oblici. Pridjevi se obično spajaju s imenicama u sveze. O svezi kao funkcionalnoj jedinici bit će govora u slijedećem članku.

Funkcionalne jedinice, da bi se lako prenosile iz jezika u jezik, treba da su operativne i relativno samostalne.

Opertivnost funkcionalne jedinice sastoji se u tome da se ona lako prenosi iz jednog teksta u drugi, semantički srodan tekst, a njezina relativna samostalnost u tome što može vršiti različite nominativne i komunikativne funkcije, biti dio rečenice i samostalno stajati izvan rečenice — obično u naslovima. Takve funkcionalne jedinice nastavnik lako izdvaja iz teksta, učenici lako s njima izvode različite vježbe, sastavljaju kratke dijaloge, primjenjuju ih u jedinstavnim izjavnim, upitnim, odgovorskim i drugim rečenicama.

Pri određivanju funkcija koje različiti oblici imenica imaju za nastavu stranih jezika važno je:

1. označiti osnovne oblike u kojima se može nalaziti imenica kao funkcionalna jedinica;
2. odrediti osnovne oblike imenica — ekvivalente — pomoću kojih se te funkcionalne jedinice izražavaju u materinskom i u stranom jeziku;
3. odrediti frekventnost upotrebe pojedinih ekvivalenta u oba jezika, što će utjecati na redoslijed upoznavanja učenika s njima;
4. odrediti redoslijed pojedinih situacija u kojima će se učenici upoznavati s različitim ekvivalentima.

To znači da pri usvajanju stranog jezika nećemo upoznavati učenike s leksičkim značenjem, a zatim s paradigmom pojedinih riječi, najprije s nominativom, pa nakon toga s genitivom, dativom i ostalim padežnim oblicima onim redoslijedom kako su ti padeži u našim gramatikama navedeni, te, kao što smo rekli, dajući osnovno leksičko značenje riječi i moguće oblike riječi dopuštati učenicima da se sami snalaze u šumi različitih sintaksnih funk-

cija što ih pojedini oblik riječi može u stranom jeziku imati, pogađajući s više ili manje sreće, koji prijedlog uz te oblike u pojedinim funkcijama najbolje odgovara.

Istina, to nismo radili ni dosada, bar ne većina nastavnika stranih jezika, ali istina je isto tako da, znajući da smo paradigmatično upoznavanje učenika s pojedinim oblicima riječi uvrstili u gramatiziranje i odbacili, često nismo znali, znači li odbacivanje jednog redoslijeda i sistema, i odbacivanje bilo kojeg, tj. i svih ostalih redoslijeda upoznavanja učenika s pojedinim oblicima riječi, ili odbacivanje paradigmatičkog redoslijeda treba da se zamijeni nekim drugim redoslijedom i kakav bi taj durgi redoslijed trebao da bude. Svi smo svjedoci vremena u kojem se pod osudom gramatiziranja odbacivala i čitava gramatika kao takva, u kojem se vjerovalo da učenici mogu naučiti strani jezik — ovdje se prvenstveno mislilo »govoriti na stranom jeziku« — bez ikakvih jezičnih pravila, definicija, uopćavanja i sistematizacije. Ali brzo se uvidjelo da izučavanje jezičnog sistema bez nekog sistema nije moguće. Za suvremenu je metodiku nastave stranih jezika karakteristično da se ponovna sistematizacija nije tražila u vraćanju na gramatiziranje, već su se iznalazile nove mogućnosti prestrukturiranja jezičnog materijala koje će što bolje poslužiti suvremenim ciljevima nastave stranih jezika.

Danas možemo reći da pri upoznavanju učenika s pojedinim elementima stranog jezika kao dijelovima jezičnog sustava nastojimo upoznati učenika s različitim funkcijama u kojima se pojedini oblici riječi, sveza i rečenica javljaju — s pojedinim funkcionalnim jedinicama koje se prezentiraju učenicima uvijek u različitim govornim situacijama.

LITERATURA:

1. Грамматика русского языка, АН СССР, Москва 1953.
2. Г. А. Золотова: Очерк функционального синтаксиса русского языка, Москва 1973.
3. Н. С. Валгина: Синтаксис современного русского языка, Москва 1973.
4. А. В. Исаченко: Грамматический строй русского языка.